

Tragedie in Waverveen

Ooggetuigeverslag van de Franse overval op Waverveen in 1672, met enkele historische gegevens over deze plaats en over de persoon van de „verslaggever.”

J. G. J. van Booma

Inleiding

Nu al weer bijna vier jaren geleden, bij een werkbezoek dat ik als adjunct-archivaris van de Nederlandse Hervormde Kerk aan de Hervormde gemeente te Waverveen bracht, toonde de predikant, ds. A. van Wijngaarden, mij een heel bijzonder kerkeboek 1). Het is, telkens waar een nieuwe afdeling begint, verlicht met een fraai 17e-eeuws handgekleurd titelblad. Het oudste gedeelte van deze band dateert van 1604 en is begonnen door ds. Goosen Dircksen; er komen evenwel nog oudere gegevens in voor, die teruggaan tot 1592 maar later zijn ingeschreven. Het protocol bevat behalve de acta van de kerkeraad en nog andere gegevens ook de doopinschrijvingen over de jaren 1608 - 1615 en 1623 - 1796, trouwinschrijvingen 1623 - 1795 en lidmatenlijsten 1592 - 1744. Het telt maar liefst 740 bladzijden.

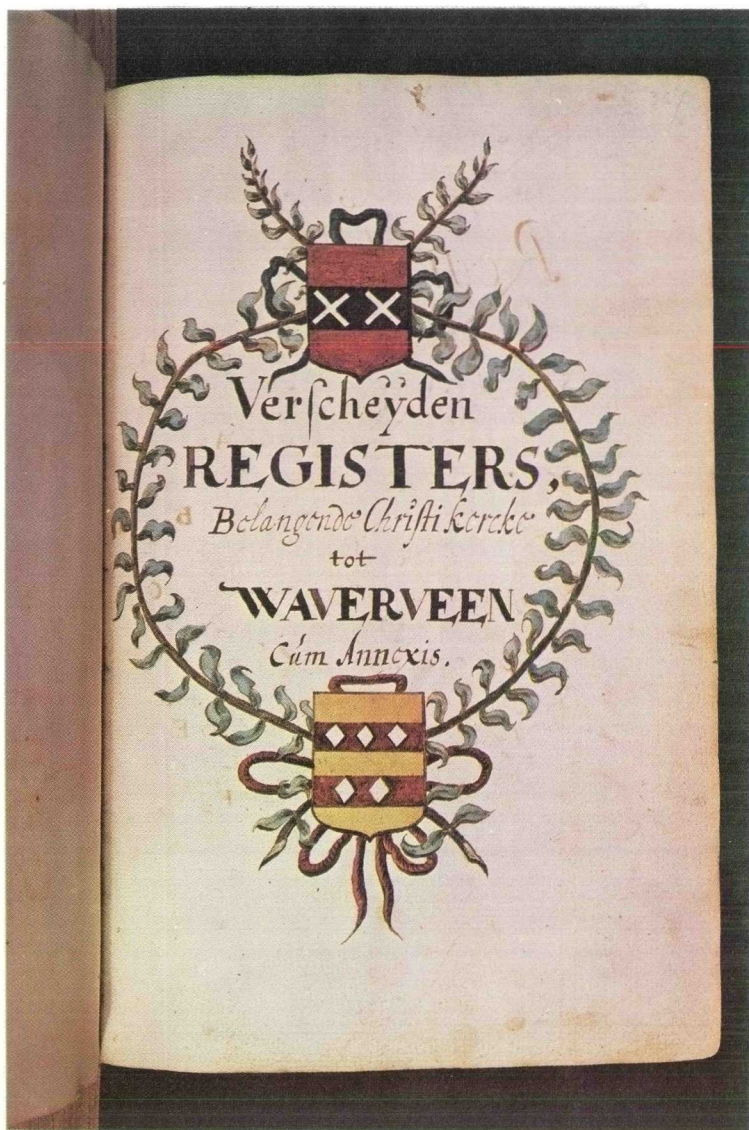
Dr G. A. Hulsebos, destijds gemachtigde voor de kerkelijke archieven vanwege de Algemeene Synode van de Nederlandsche Hervormde Kerk, was bij zijn werkbezoek aan Waverveen in 1905 ook reeds uitermate verrast bij de aanblik van dit prachtige archiefstuk. In zijn jaarverslag vermeldde hij, dat het *tot de merkwaardigste (actenboeken) behoort, die ik tot heden aangetroffen heb* 2). Verder beschreef hij in hetzelfde verslag de inhoud en zorgde ervoor, dat het met andere delen uit het archief van de kerkeraad nieuw gebonden werd.

Ds. Henricus Selijns, predikant te Waverveen van 1666 tot 1682, heeft in belangrijke mate zijn persoonlijk stempel op dit kerkeboek gedrukt niet alleen qua inhoud - zijn fraaie handschrift maakt er een belangrijk gedeelte van uit -, maar ook qua vorm en karakter. Immers, op verzoek van de kerkeraad heeft hij het in 1668 uit verschillende onderdelen samengevoegd en getracht de lacunes aan te vullen 3). Het is praktisch zeker, dat hij het boek bij die gelegenheid ook met eigen hand van de in het oog springende kunstzinnig-gekleurde titelschilden heeft voorzien. Twee van deze tekeningen tonen de wapens van de ambachtsheerlijkheden Waveren (boven) en Waverveen (onder). Het blij-

1) Het Rijksarchief in de provincie Utrecht en het Centraal Bureau voor Genealogie te 's-Gravenhage vervaardigden inmiddels door mijn bemiddeling respectievelijk een xero-kopie en een microfilm-kopie van deze band, welke kopieën voor raadpleging beschikbaar zijn.

2) „Verslag inzake de kerkelijke archieven 1905”, *Bijlagen van de handelingen der Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk ten jare 1905* ('s-Gravenhage, 1905) 496 - 502.

3) Kerkeboek Waverveen, 1668, art. 415, blz. 191; in het archief van de kerkeraad der Hervormde gemeente te Waverveen.

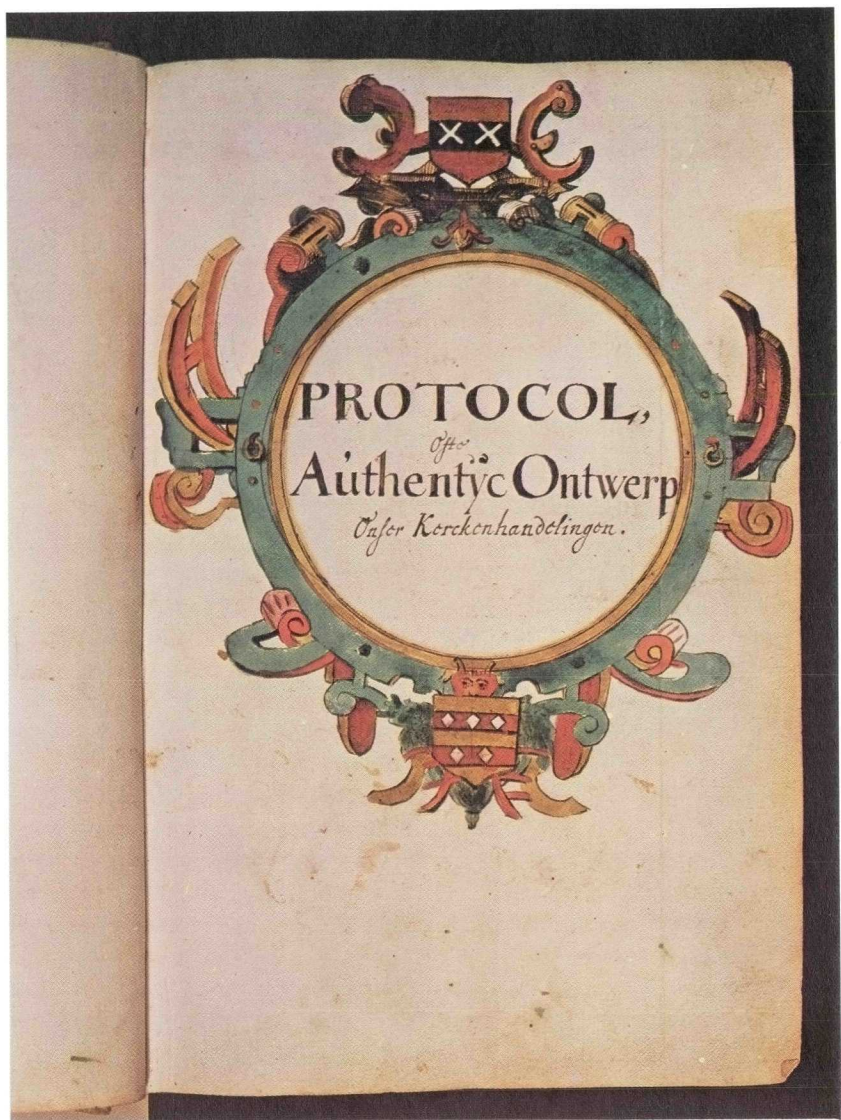
Eén van de in 1668 door ds. Selijns in het kerkeboek getekende en gekleurde titelpagina's, met de wapens van Waveren en Waverveen.

Archief van de kerkeraad der Hervormde Gemeente te Waverveen; kerkeboek 1604-1796. (gereproduceerd met financiële steun van het gemeentebestuur van Vinkeveen-Waverveen).

ken de oudst bekende afbeeldingen van deze wapens te zijn 4). Eekhof schreef in zijn bijdrage over Selijns in het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek 5): *Hoezeer hij de belangen der gemeente Waverveen heeft behartigd, kan nog*

4) A. J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden* XII (Gorinchem, 1849) 172; zie ook: O. Schutte, „Het wapen van de gemeente Vinkeveen en Waverveen”, *De Nederlandse Leeuw* 1977, 279.

5) *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, III (Leiden, 1914) 1162.

Nog een bewijs van de kunstzinnige begaafdheid van ds. Selijns; zie overigens bijschrift op blz. 114.

blijken uit het oudste notulenboek der gemeente, dat door hem is saamgesteld, en van zijn meesterschap op velerlei gebied getuigt.

Tussen de acta van de kerkeraad komt van de hand van ds. Selijns een uitvoerig relaas voor over het plunderen en afbranden van een groot gedeelte van het dorp Waverveen door de Fransen op 5 november 1672 6). De inval en het-

6) Ook gegevens over dit onderwerp in de literatuur:

- Van der Aa, 170 (het uitvoerigst).
- *Tegenwoordige staat der Vereenigde Nederlanden*, VIII (zijnde vervolg op de Beschrijving van Holland; Amsterdam, 1750) 175, 176.
- J. Kok, *Vaderlandsch Woordenboek* 30 (Amsterdam, 1793) 329.
- P. H. Witkamp, *Aardrijkskundig woordenboek van Nederland* (bewerking M. A. Sipman; Arnhem, s.a. [1895]) 902.

geen daarop volgde is door hem zo beeldend beschreven en deze beschrijving geeft zoveel bijzonderheden, dat publikatie ervan in het Jaarboek mij alleszins verantwoord leek. De gegevens kunnen door hun volledigheid waarschijnlijk nog een aanvulling vormen op de geschiedschrijving van het Utrechts-Hollandse plassegebied.

Of bij deze rampzalige gebeurtenis het kerkgebouw der rooms-katholieken te Ruige-Wilnis onder Waverveen verwoest is - het hervormde kerkgebouw te Waverveen bleef gespaard - , is mij onbekend; of zou de wens van ds. Wilhelmus Henricides van Wijck in vervulling zijn gegaan . . . ? Het is voor ons toch wel onbegrijpelijk, hoe op zichzelf reeds kwalijke onverdraagzaamheid verwordt tot godsdiensthaat. In hetzelfde kerkeboek lezen we daarvan namelijk een staaltje, dat op naam staat van deze ds. Van Wijck. In een rekest 7) van 8 april 1643 aan de ambachtsheer Anthoni Oetgens beklaagde de predikant zich over de *stoutigheden van de huylendaaghse roomse gesinden* te Ruige-Wilnis, door de overheid getolereerd *om datter wederom geldt nodigh is . . .* Ds. Van Wijck stelde de ambachtsheer voor, dat hij *wilde daartegen ijveren (gelijck Jehu geijvert heeft tegen de affgoderije van het huys van Achab) oock so verre dat uwe Edele wilde affkoomen, ende dat papenhuys ofte kerck in brandt steecken en in koolen legghen*. Waarschijnlijk heeft de ambachtsheer dit verstrekkende advies naast zich neergelegd. Dat het vuur en de wreedheid van de vijand in Waverveen enkele tientallen jaren later zoveel ellende en leed zouden veroorzaken, heeft ds. Van Wijck niet kunnen voorzien.

Waverveen, plaats van de tragedie

Hoewel deze bijdrage in de eerste plaats de ontsluiting van een praktisch onbekende directe bron voor de geschiedschrijving van Waverveen in het Rampjaar 1672 beoogt, meen ik er goed aan te doen, tevens nog enkele algemene historische gegevens betreffende deze plaats te vermelden, zonder daarbij naar volledigheid te streven.

Het dorp Waverveen ontleent zijn naam aan een stroompje, de Waver, dat ontstaat tussen Abcoude en Baambrugge 8). Van oudsher was Waverveen een ambachtsheerlijkheid, die met het gebied van de ambachtsheerlijkheid van Waveren, Botshol en Ruige-Wilnis één kerkelijke gemeente vormde. Beide ambachten waren ook in andere opzichten sterk op elkaar aangewezen 9).

Waverveen wordt reeds in 1339 genoemd in een akte te 's-Gravenhage verleden voor Willem IV, graaf van Henegouwen etc., waarbij Willaem die Cuser zijn vrouw, jonkvrouwe Machtelden Reyniersdr. van Heemstede, een lijfrente schenkt van 50 pond Hollands per jaar, waarvan 30 pond onder nadere bepalingen uit de opbrengst van de korentienden en de smalle tienden te Waverveen 10). Dit gebied was de laatste aanwinst, die Otto van Amstel in 1268 van het kippittel van St.-Marie verwierf. Eerst bij de Wet van 19 mei 1819 ging het

7) Kerkeboek, art. 248, blz. 129-132.

8) Witkamp, 901; de oudst-bekende kaart van Waverveen en omgeving is van mei 1629 van de hand van Danckers de Rij, A.R.A., kaartenverz., inv. nr 3020.

9) Kok, 333.

10) Frans van Mieris, *Groot charterboek der graaven van Holland, van Zeeland . . .*, II (Leyden, 1754) 625.

weer over naar Utrecht 11). Dit had mede tot gevolg, dat de kerkelijke indeling drie jaren daarna aan de veranderde burgerlijke indeling werd aangepast. Waverveen ging toen over van de classis Amsterdam naar de classis Utrecht (ring Mijdrecht) 12). Volledigheidshalve zij nog vermeld, dat deze kerkelijke gemeente sedert de invoering van de Nieuwe Kerkorde, in 1951, behoort tot de nieuwgevormde classis Breukelen 13).

Als een van de belangrijkste oude middelen van bestaan moet naast de veeteelt de vervening worden genoemd, waardoor in vroeger eeuwen veel land verloren is gegaan en watergebied is ontstaan 14). Schoemaker spreekt in 1737 van de *bedroefde staat* van Waverveen, doordat meer dan 5/6 deel van het gebied zou zijn uitgeveend 15). De turf werd vooral in Amsterdam gesleten, 's winters vond het vervoer ervan per slede plaats 16).

De kerk was een dochter van die van Abcoude. Daar in de registers met betrekking tot de parochie eerst steeds Waveren wordt genoemd en pas vanaf 1499 daarnaast ook Waverveen voorkomt, lijkt het verantwoord daaraan de conclusie te verbinden, dat de kapel of kerk van de parochie eerst in Waveren heeft gestaan 17).

In het jaar 1552 werd door het ontslag van heer Cornelis Judoci Lijfelt een nieuwe pastoor voor de kerk van Waverveen gepresenteerd 18).

Spoedig daarna zou de woelige tijd van de godsdienstroebelen aanbreken, waarbij velen zich buiten de grenzen van de eigen parochie begaven voor het ontvangen van de sacramenten naar de oude religie. Daarvan getuigt ondermeer een oud doop-, trouw- en begraafregister van de laatste pastoor van Abcoude, door deze meegenomen naar Maastricht, waar hij het als pastoor van de St.-Mathiaskerk verder gebruikte. Thans berust het in het Rijksarchief in de provincie Limburg te Maastricht. Het bevat over de jaren 1573 - 1578 inschrijvingen van inwoners van praktisch alle plaatsen, die in een wijde ring rond Abcoude gelegen zijn, ook van Waverveen 19).

In 1590 verzochten ingezetenen van Waverveen de classis *om met een predicant te mogen versien worden*. Een uitvoerig verslag van hetgeen in deze zaak verder

11) J. L. van der Gouw, „Korte geschiedenis van de grenzen van de provincie Zuid-Holland”, *Verslag over het jaar 1962, gedaan door Gedeputeerde Staten aan Provinciale Staten van Zuid-Holland* (s.l. [’s-Gravenhage], s.a. [1963]) 15.

12) *Handelingen van de Algemeene Christelijke Synode der Hervormde Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden in den jare 1822* (’s-Gravenhage, 1823) 50.

13) *De archieven van de Nederlandse Hervormde Kerk in korte overzichten*, I (Leiden, 1960) 238.

14) Kok, 333.

15) G. Schoemaker, *Daniel Willinks Amstellandsche arkadia of beschrijving . . . van Amstelland*, II (Amsterdam, 1737) 158, 159.

16) Van der Aa, 168.

17) S. Muller Hzn, „De indeeling van het bisdom” II in: J. G. C. Joosting en S. Muller Hzn, ed. *Bronnen voor de geschiedenis der kerkelijke rechtspraak in het bisdom Utrecht in de Middeleeuwen*. 1e afd. (Werken der Vereeniging tot Uitgaaf der Bronnen van het Oud-Vaderlandsche Recht, 2e reeks nr. 17: ’s-Gravenhage, 1915) 343.

18) P. M. Grijpink, *Register op de parochiën, altaren, vicarieën en de bedienaars . . .*, II Amstellandia (bewerking H. N. P. Berkhout; Haarlem, 1928) 61.

19) A. M. S. van Hees, *Inventaris van de kerkelijke doop-, huwelijks- en overlijdensregisters in de provincie Limburg* (concept; s.l. [Maastricht] 1977) hierin: Maastricht nr. 1, doop-, huwelijks- en overlijdensregister van de r.-k. parochie van de H. Mathias 1573 - 1599 1 deel.

Dit register is gepubliceerd: A. J. A. Flament, „Het doop-, trouw- en sterfregister van Abcoude 1573 - '78”, *Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht* 40 (Utrecht, 1914) 93 vlg..

is gebeurd, waarschijnlijk ontleend aan de acta van de classis, vindt men in het kerkeboek 20). Al met al duurde het toch nog tot eind 1592 voor men ds. Cornelius Paludanus kon beroepen *ende corts daernaewettelick in sijnen dienst . . . bevestigen*. In het jaar 1600 was hij met geloofsbriefven van de classis Amsterdam aanwezig op de Noordhollandse synode te Haarlem 21).

Na een vacature, die ontstond door de dood van ds. Paludanus en twee jaren duurde, werd op 5 december 1604 Goosen Dircksen, gewezen ziekenbezoeker op de Oost-Indiëvaart, na te zijn geëxamineerd door de classis, tot predikant te Waverveen bevestigd 22). Velen, ook uit de omgeving (bijvoorbeeld uit Mijdrecht), liepen in die tijd nog naar *paepse vergaderingen* te Waveren 23). De invloed van de oude religie was hier nog lang erg groot. Nog omstreeks 1640 liet de schout van Waverveen, Jacob Dirckse, zijn kinderen door de priester dopen 24). Priester was in 1644, het jaar waarin men ook leest over een *choorsanger, cloppen en bagijnen*, Jan de Visscher 25). Ook in 1670 is nog sprake van *cloppen* 26). De kerk verhuurde doodsleden ten gebruike bij begrafenissen; in 1670 echter waren de kleden *seer oudt en slecht* en mede om *datter cloppen sig verstout hadden door een paepsche drift en vermetelheyt om een dootcleedt uyt te geeven en 't recht der kerckklederen te vercorten* besloot de kerkeraad een nieuw te kopen 27).

In de zeventiende eeuw beriep de Hervormde gemeente te Waverveen tweemaal een predikant van de Nederlandse gemeente te Keulen. In het jaar 1622 werd de van daar beroepen ds. Johannes de Mourecourt te Waverveen bevestigd en precies 70 jaren later ds. Abraham Oosterland 28).

Om de kerk verruiming van inkomsten te verschaffen, zodat de kerkmeesters in staat zouden zijn de kerkelijke gebouwen te onderhouden, hadden de Staten van Holland en Westfriesland haar in 1634 het recht van tolheffing aan de Bijleveldse brug verleend 29). Deze brug is overigens in 1874 vervangen door een dam 30). Voor de doorvaart van grotere schepen moest een stuiver en voor die van kleinere schepen een halve stuiver worden betaald 31). Uit de baten van deze tol werd in 1639 uit de boedel van wijlen schout Bouwe Jansz. een *steenen huys met twe gevelen voor aen den Dijck* aangekocht om tot pastorie te worden verbouwd 32). Reeds in het jaar 1610 waren Pieter Dirckszen, sche-

20) Kerkeboek, blz. 55 en 56.

21) *Ibidem*. Van der Aa, 168 en J. Reitsma en S. D. van Veen, ed. *Acta der provinciale en particuliere synoden, Noord-Holland*, I (Groningen, 1892) 279.

22) Reitsma, 370; zie tevens Kerkeboek 57.

23) L. J. Rogier, *Geschiedenis van het Katholicisme in Noord-Nederland in de 16e en de 17e eeuw*, I (2e druk; Amsterdam, 1947) 526.

24) Kerkeboek, art. 248, blz. 129 - 132.

25) *Ibidem*, art. 259, blz. 136 - 142.

26) Na de Reformatie naam voor ongehuwde rooms-katholieke vrouwen, die de priesters terzijde stonden voor het behoud en de uitbreiding van het oude geloof. Aldus genaamd, omdat zij de gelovigen „klopten” voor de meestal geheime godsdienstoefeningen. Zij deden uiteraard veel meer.

27) Kerkeboek, art. 436, blz. 195.

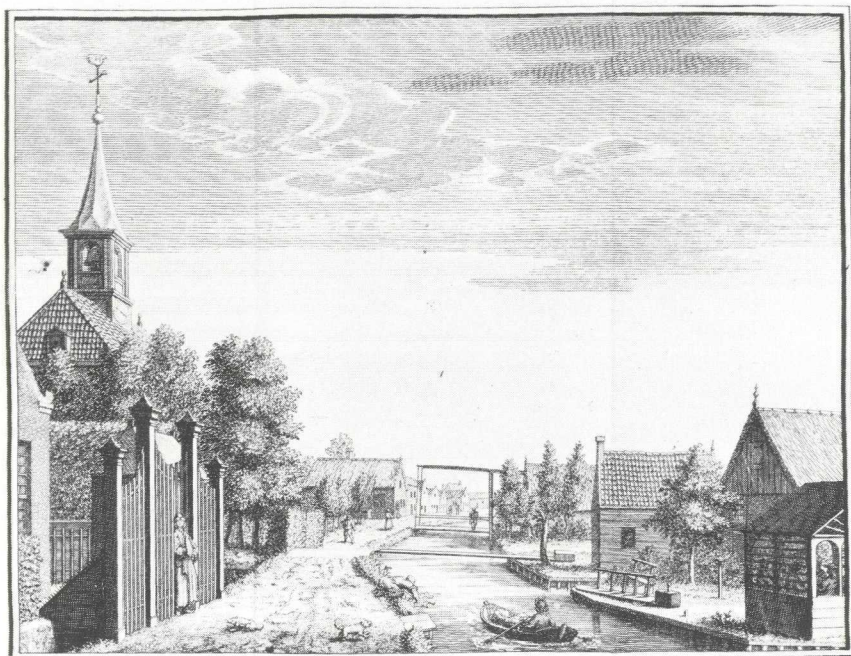
28) *Ibidem*, blz. 52 en Rudolph Lohr en Jan Pieter van Dooren, „Protokolle der niederländisch-reformierten Gemeinde in Köln von 1651 - 1803”, I, ed. *Landschaftsverband Rheinland. Inventare nicht-staatlicher Archive* 12 (Köln, 1971).

29) Kerkeboek, blz. 105.

30) Witkamp, 902.

31) Kerkeboek, blz. 47.

32) *Ibidem*, blz. 115.

Waverveen.

Waverveen in 1736, gravure door J. C. Philips, uit G. Schoemaker, Daniel Willinks Amstellandsche Arcadia II, Amsterdam, 1737

pen, en Jan Jansen, ouderling, voor de classis van Amsterdam verschenen om hulp te vragen, zodat ds. Goosen Dircksen *met een bequaeme woninghe mochte versien worden, alsoo 't sijn E(erwaerde) onmogelijk is, langer in de tegenwoordige te behelpen*. De classis zegde toe, ds. Petrus Plancius naar Den Haag te zullen zenden om de zaak bij de Staten te bevorderen 33). Het is onbekend, of de predikanten vóór 1639 nog een andere pastorie hebben bewoond dan die waarover in 1610 zo werd geklaagd.

Andere belangrijke bronnen van inkomsten dan de opbrengst van de eerdergenoemde tolheffing waren die van de hierboven vermelde verhuur van het doodlaken, tevens van een leer en een kruiwagen. De baten waren bestemd voor het *gaerbeursje*, beheerd door een door de kerkeraad aangestelde gaarmeester, die voor het eerst in 1634 werd benoemd en als regel niet langer dan één jaar in functie bleef. De gaarmeester moest ook tijdens de kerkdienst rondgaan met het zogenaamde *tweede sackie*. De opbrengsten werden eveneens aangewend tot bekostiging van noodzakelijke reparaties aan de kerkelijke gebouwen, tevens werd daaruit betaald het schoonmaken van de kerk en het 's winters plaatsen van stoven en kaarsen. Toch, al overleefde het in 1592 door de hervormden in gebruik genomen kerkgebouw de ramp van 1672, in 1697 was het door bouwvalligheid onbruikbaar geworden. Een schuin tegen-

33) *Ibidem*, blz. 60.

over de oude kerk staand groot woonhuis werd toen tot kerk ingericht 34). In 1754 werd de eerste steen gelegd voor een nieuw gebouw, dat het jaar erop in gebruik werd genomen 35).

In het jaar 1607 werd te Waverveen kennelijk geen school gehouden; op 4 september van dat jaar sprak ds. Goswinus daarover zijn zorg uit in de classicale vergadering. Zes jaren later was er in ieder geval al weer geruime tijd een schoolmeester in Waverveen werkzaam. Meester Luckus verzocht toen namelijk om een attestatie, die hem door de kerkeraad werd geweigerd, omdat hij zich eerst met de predikant zou moeten verzoenen 36). In 1626 was het nog mogelijk een niet-theoloog tot predikant te beroepen. Op 26 maart van dat jaar beriep de kerkeraad van Waverveen namelijk *mr. Hendrick ten Brinck, schoolmeester aan de Vinckenbuurt* als predikant. De classis raadde echter aan, *naer gestudeerde personen (achtervolgens d'intentie des synodi)* uit te zien 37).

Ds. Henricus Selijns, ooggetuige van de tragedie en „verslaggever”

Vóór Henricus Selijns in een vergadering van de kerkeraad van Waverveen, gehouden op 5 september 1666 in aanwezigheid van Jacobus Clerquius als gedelegeerde van de classis, uit een viertal als predikant werd beroepen en als gevolg daarvan de tragedie van 1672 meemaakte, was hij van 1660 tot 1664 als predikant werkzaam in Nieuw-Nederland 38).

Eekhof getuigt van hem: *Van alle predikanten, die in Nieuw-Nederland hebben gearbeid, schijnt hij mij toe van de breedste ontwikkeling en den grootsten invloed te zijn geweest. Hooger nog dan Johannes Megapolensis meen ik hem te mogen stellen, wanneer ik den totalen indruk weergeef, dien ik uit zijne brieven en aantekeningen heb gekregen* 39).

In een compilatie-werk in manuscript, in 1833 door het gemeentebestuur van Amsterdam op een veiling aangekocht, komt ondermeer een genealogie Selijns voor 40). Waarschijnlijk is deze genealogie door Henricus Selijns zelf opgesteld. Uit dit handschrift met de titel „'t Kerk'lijk Amsterdam” blijkt, dat Selijns uit een bekend Amsterdams geslacht stamde, dat verschillende kerkelijke ambtsdragers voortbracht. De vader van Henricus is geweest Jan Selijns Hendricksz., die bij de Hervormde gemeente te Amsterdam van 1624 tot 1633 diaken was en van 1639 tot 1669 ouderling. Deze Jan Selijns was op 16 januari 1618 te Amsterdam getrouwd met Janneken de Marees. Op 19 maart 1657 werd Henricus Selijns ingeschreven aan de theologische faculteit te Leiden 41). Reeds op 2 oktober van hetzelfde jaar deed hij zijn eerste voorstel met een

34) *Ibidem*, blz. 257; zie ook: M. W. L. van Alphen, *Nieuw kerkelijk handboek* ('s-Gravenhage, 1878) 369.

35) De onvolledige tekst van de inscriptie bij P. C. Bloys van Treslong Prins, *Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Utrecht* (Utrecht, 1919) aan te vullen met Van der Aa, 169.

36) Kerkeboek, 58, 65, 68.

37) *Ibidem*, 89.

38) *Ibidem*, art. 995, blz. 184.

39) A. Eekhof, *De Hervormde Kerk in Noord-Amerika (1624 - 1664)*, ('s-Gravenhage, 1913) 205.

40) Thans bij de gemeentelijke archiefdienst van Amsterdam.

41) *Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae MDLXXV - MDCCCLXXV* (Hagae Comitum ['s-Gravenhage], 1875) 456.

preek over Johannes 5 : 39 en werd vervolgens met gunstige uitslag door de classis geëxamineerd 42).

In 1660 werd hij door de „deputati ad res Indicas” van de classis bij de bewindhebbers van de Westindische compagnie aanbevolen als predikant voor Nieuw-Nederland. Met het schip „De Vergulde Bever” maakte Selijns de overtocht. Over zijn eerste verblijf in Nieuw-Nederland, met name te Breuckelen, en zijn arbeid op de „bouwerij” van Stuyvesant, waar hij zondagsavonds in een kapel voorging, ondermeer om tot verhoging van zijn traktement te geraken, zijn veel bijzonderheden te vinden in Eekhofs bijdrage in het Biografisch Woordenboek 43). Ik volsta voor de bedoelde periode dan ook hoofdzakelijk met naar deze gemakkelijk te bereiken bron te verwijzen. Toen Selijns' contract in het jaar 1664, het jaar waarin Nieuw-Nederland aan Engeland kwam, ten einde liep, vroeg en kreeg hij zijn ontslag. Hij keerde met hetzelfde schip waarmee hij de heenreis had gemaakt naar het vaderland terug. Bij zijn vertrek klonk weer een lofwaardig getuigenis; nu was het Samuel Driusius, een van de beide predikanten in Nieuw-Amsterdam, die 5 augustus 1664 aan de classis Amsterdam schreef, dat velen Selijns graag langer hadden gehouden *om de neersticheyt in het predicken en catechiseeren en oock om sijnen nederigen en stichtelijken wandel, daerdoor hij veele, ja sommige van de negers selve, tot hem getrocken heeft; daerom dat veel droevigh sijn van sijn vertrek* 44).

De Hervormde gemeente te Waverveen mocht zich dan ook wel gelukkig prijzen, dat ds. Selijns in 1666 het op hem uitgebrachte beroep aannam.

In het kerkeraadsprotocol heeft hij met zijn karakteristieke handschrift vastgelegd, wat hem vermeldenswaardig voor het nageslacht leek. Een van de meest imponerende gebeurtenissen in zijn leven moet wel geweest zijn de inval van de Fransen. Hetgeen hij daarover aantekende vindt men in afschrift hierna 45). Toen zijn gemeenteleden na deze gebeurtenis van her en der uit de verstrooiing waren teruggekeerd en het leven zijn gewone loop had hernomen, deed ds. Selijns in 1675 gedurende een half jaar dienst als veldprediker in het regiment Waldeck 46). Hij was nog maar ruim een jaar in zijn gemeente teruggekeerd, toen hij de kerkeraad op 7 februari 1677 mededeelde, dat *die van Nieuw-Nederlant* weer een beroep op hem uitgebracht hadden, voor welk beroep hij ruim een maand later bedankte 47). Het jaar daarop stelde hij ten dienste van de diakonie een uitvoerig onderzoek in naar de wijze van verzorging van de wezen in verschillende Hollandse steden, opdat men mede op grond van deze gegevens in voorkomende gevallen zou kunnen beslissen wanneer men de verzorging en opvoeding van een weeskind voor rekening van de diakonie zou nemen. Het verslag van het onderzoek is in het kerkeboek te vinden 48).

Ook te Waverveen heeft ds. Selijns zich door dienstijver en andere kwaliteiten

42) Archief van de classis Amsterdam van de Nederlandse Hervormde Kerk, acta-protocol VI, 79; in bewaring bij de gemeentelijke archiefdienst van Amsterdam.

43) Zie noot 5.

44) In 1913 in het kerkelijk archief te New-Brunswick; geciteerd naar Eekhof.

45) Kerkeboek art. 475 vlg.; zie pag. 125 hierna.

46) *Ibidem*, art. 497 - 500, blz. 210.

47) *Ibidem*, art. 509 - 510, blz. 211.

48) *Ibidem*, art. 529, blz. 215 - 218.

onderscheiden. Dat bleek toen hij wederom een beroep naar *N. Jorck* (genaemt eertijts *Amsterdam in Nieuw-Nederlant*) ontving en dat deze keer wilde aannemen. De kerkeraad had het er moeilijk mee, hem het gevraagde ontslag te verlenen: *heeft seer beswaerlijck tot desselfs dimessie kunnen verstaen, so door liefde tot sijn persoon als door de vrucht van sijn getrouwe dienst . . .* 49).

Op 19 april 1682, bijna tien jaren na de voor Waverveen zo noodlottige gebeurtenis, hield hij aldaar zijn afscheidspreek 50).

Na een overtocht van twaalf weken landde ds. Selijns voor de tweede maal in zijn leven in de *Nieuwe Wereld*. Ook over dat verblijf heeft Eekhof mededelingen gedaan, niet in diens *Hervormde Kerk in Noord-Amerika*, dat slechts de periode 1624 - 1664 beschrijft, maar in de eerder aangehaalde bijdrage in het Biografisch Woordenboek.

Dat Selijns behalve intellectueel ook kunstzinnig begaafd was, blijkt niet alleen uit het door zijn hand verluchte kerkeboek van Waverveen. Hij was ook een niet-onverdienstelijk dichter. Cotton Mather, predikant te Boston 1663 - 1728, theoloog en auteur van de *Magnalia Christi Americana*, zegt van hem: *he had so nimble a faculty of putting his devout thoughts into verse, that he signalized himself by the greatest frequency perhaps, which ever man used, of sending poems to all persons, in all places, on all occasions; and upon this, as well as upon greater accounts, he was a David unto the flocks of our Lord in the wilderness* 51).

Als specimen mogen de woorden gelden, die Selijns dichtte op een baggeraar:

*Indien d'er wonderen zijn, so is dit een der wonderen,
Dat my 't geluck komt niet van boven, maer van onderen,
Want daer ick bagger niet dan stinckend dreck en slijck,
Daer maeckt gebaggert gout mij en mijn kinders rijck.* 52).

Ook het waarschijnlijk oudste doopbekken, dat bewaard is gebleven bij de Reformed Church in Amerika, in 1694 door ds. Selijns geschonken aan de Zinderkerk te New-York, legt nog getuigenis af van zijn dichtkunst. Het volgende vers, dat hij erin liet graveren, dichtte hij zelf:

*Opt blote water stelt geen hoop.
tWas beter noyt gebooren,
Maer ziet iets meerder in de doop;
(Zò gaet men noyt verlooren);
Hoe Christus met sijn dierbaer bloedt,
My reynigt van mijn zonden,
En door Sijn geest mij leven doet
En wast mijn vuyle wonden* 53).

In het jaar 1701 stierf deze begaafde man te New-York. Na het overlijden van zijn eerste vrouw Mechtelina Specht, was hij in 1688 getrouwd met Margaretha de Riemer, weduwe van Cornelis van Steenwijck 54).

49) *Ibidem*, art. 569, blz. 227.

50) *Ibidem*, art. 570 - 571, blz. 228.

51) Aangehaald bij: E. T. Corwin, *Manual of the Reformed Church in America* (4e ed. New-York, 1902) 732 vlg..

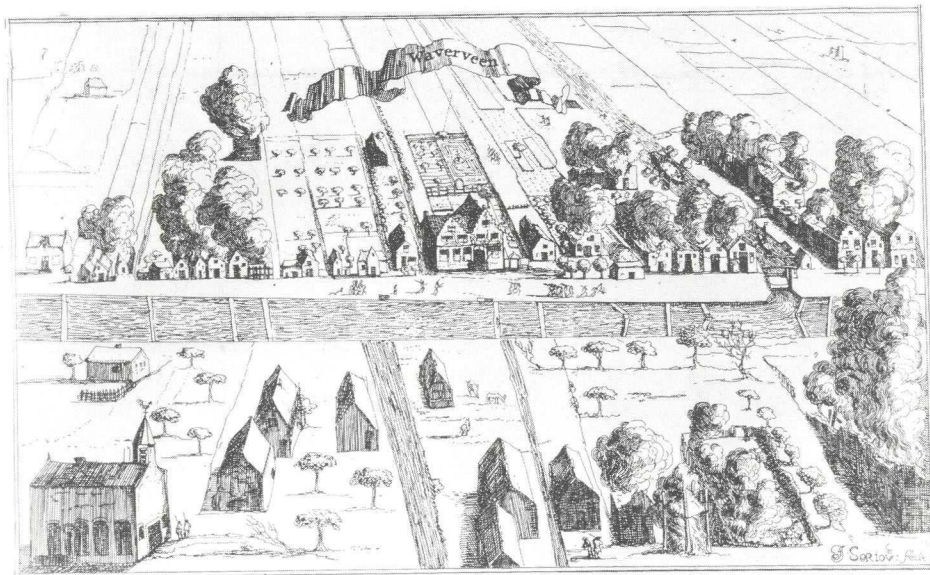
52) Geciteerd naar Eekhof I, 223.

53) Eekhof II, 115.

54) Zie noot 5, 1165.

Het Rampjaar 1672 in Waverveen

Japikse noemde het hoofdstuk, dat hij in het *Handboek tot de staatkundige geschiedenis van Nederland* aan het Rampjaar wijdde *De strijd om het bestaan in 1672 en 1673* 55). Zo was het inderdaad, het ging om ons volksbestaan. Immers in het vroege voorjaar van 1672 verklaarden Engeland, Frankrijk, Munster en Keulen ons de oorlog. De toestand werd hachelijk: de 10e juni verscheen een Frans leger aan de Rijn, dat de 12e juni de Betuwe binnentrok. De Hollandse waterlinie bleek een welhaast onneembare barrière. Verschillende plaatsen in dit gebied kregen het echter zwaar te verduren. Zo zijn de Fransen bij hun terugtocht in verband met invallende dooi als barbaren te keer gegaan in Zwammerdam en Bodegraven. Deze „Franse gruwel” is (wellicht met enige fantasie) met alle gruwelijke details beschreven in het *Getrouw advys aen de oprechte Hollanders, rakende hetgeen gepasseerd is in de dorpen van Bodegrave en Zwammerdam*. Het werkje, dat onder andere als schoolboek gebruikt is, heeft de eerstvolgende generaties in de haat tegen de nieuwe nationale vijand opgevoed 56).

De tragedie van Waverveen in 1672: Plunderende soldaten en brandende huizen. Rijksarchief in de provincie Utrecht; historisch-topografische atlas, inv. nr 1041; ets door J. Sorius.

Voor een verslag van de gebeurtenissen te Waverveen kunnen we terecht bij ds. Selijns, die het, zoals eerder vermeld, noteerde in het oudste kerkeboek. Opdat de inhoud van het verslag gemakkelijker toegankelijk zou zijn, meende ik het hierna te moeten publiceren. De tekst nam ik volledig over vanaf de

55) I. H. Gosses en N. Japikse, *Handboek tot de staatkundige geschiedenis van Nederland* ('s-Gravenhage, 1920) 225 vgl..

56) J. de Rek, *Prinsen, Patriciërs en Patriotten* (Baarn, s.a. [1967]) 140.

aanvang van het jaar 1672 en vervolgde deze tot begin 1674, toen de laatste vluchtelingen terugkeerden.

Anno 1672

470. Den 17 april, nadat alle ledematen deser kercke besocht en genodigt, en boedtpredicatie op Goede Vrijdag gepreedickt was, is 's Heeren Avontmael bedient op dit Pascha met alle stichtinge.

471. Den 18 dicto zijn met de meeste stemmen des E. kerckenraets verkozen Gerrit Lambertsz. tot ouderling en Dirck Claesz. Brant tot diacon in plaetse van Frans Cornelisz. en Claes Albertsen van Vliet, afgaende ouderling en diacon.

472. Den 8 may zijn de verkoren ouderling en diacon opentlijk voor 't aengesichte der gemeente bevestigt, so dat de kerckenraet bestaet in: Henr. Selijns, predicant, Aert Jansz. Blockhuys en Gerrit Lambertsz., ouderlingen, Willem Dircksz. Watelaer, Dirck Claesz. Brant, diaconen. Tot gaermeester is Mathijs Huybertsz toegelaten.

Eodem, zijn de reeckeningen der afgaende diacon Claes Albertsz. van der Vliet en gaermeester Dirck Claesz. Brant opgenomen en welbevonden en haer ten aensien der voorgemelte bedieninge bedanckt.

473. Den 24 July om de bedroefde staet en oververwachte tijdt van oorlogen was des Heeren Avontmael tot op heden uytgesteld 57), 't welck door Godts genade nu bedient is. Ende zijn versheyden vluchtelingen tot dit gebruyck toegelaten: namentlijk Pieter Bosch, schoenmaecker en sijn huysvrouwe Emmetje Jans van Cockengen, Metje Jeuriaens van Zuylen, Teunis Woutersz. en sijn huysvrouwe Elsje Gerrits van Hermelen, als oock Cornelia Gerrits van Hermelen, Marritje Pieters, huysvrouwe van Gerrit Jorisz. van 't Woerdderlaet en Gijsbert Pietersz. en sijn huysvrouwe Elsje Arents mitsgaders Anneken Cornelis en Willemtje Rijckerts, t' samen van de Nieuwe Loosdrecht. Godt geeve, dat ons sulcks niet over en komen, om hier oft daer te swerven om Godts Woort te horen en sijn Avontmael te ontfangen met peryckel des levens.

474. Den 9 october, naerdats na gebruyck onse ledematen genodigt waren en niet alleen versheyden vluchtelingen, maer oock seecker Hendrick Gossens, Claes Cornelisz. en Claes Pietersz., matrosen van d'uytlegger 58) genaemt d' Amstelsche Galije, en leggende t'onser bescherminge omtrent de Bijveltsche Brug, vergunt en toegelaten waren, om met ons te communiiceeren, so is des Heeren Avontmael met alle stichtinge gecelebreert en gehouden.

57) Onder normale omstandigheden werd het Heilig Avondmaal viermaal per jaar bedient: met Pasen, begin juli, begin oktober (meestal de 19e zondag na Trinitatis) en op de eerste kerstdag. De twee voorafgaande zondagen werden de lidmaten die ter kerke kwamen vermaand zich „voor te bereiden”, terwijl de voorafgaande vrijdag boedtpredicatie werd gehouden.

58) Een wachtschip, belast met het toezicht op een rivier of op zeemonden; zie E. Verwijs en J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek*. VIII ('s-Gravenhage, 1916) 970.

475. Den 5 novemb. Wiert, helaes! ons dorp Waverveen en Botsholl voor een groot gedeelte door de Franschen afgebrandt. Om meer oopeninge voor de nakoomende eeuw te geeven, sodanig was de saecke: eerst zijn wij door de Fransche gouverneur, gelegen op Nieurode, en daarna door Marquis de Geulis (de Brief gedateert den 5 Sept. 1672) gebrandtschat om binnen 4 dagen tijds 10 Scheepen Hoy, elck van 20 Voeder tot Uytrecht te leveren, op bijgevoegde Straffen, dat de Schout gevangen en 't gantsche dorp geplundert en gebrandt soude worden. Maer daer 't ongeoorloft was den vijandt toevoer te zenden, en wij versterckt wierden door de bovengemelte uytlegger, genaemt d' Amstelsche Galije, sterck 27 man, en gecommandeert door Capt. Spelt, daer was geen beter raedt, als wel te waecken, en nauwe sorge dragen, om door geen Fransche overvallen te werden, gelijk door 2 Comp^{en} onser huyslieden ten voorschijn sijnde gewaecht wierdt. Middelerwijle, d' omleggende dorpen, Meyndrecht, Wilnis en Vinckenveen, lagen met Fransche Saenogarden, en 't was onmogelijc den Cloek te rooven, of 't wierdt door de Fransche gehoort. Maer wij hebben noch Sondagen, noch Boëdagen sijnint, oft onder gods seggen wierdt de dienst waargenomen ten gewoontijck wijd, wijse en plaatsse. Doch de Fransche, door quadtwillig gehavt en aengaport, zijn te lasten 400 sterck door Bruchholen gekomen, ende hebben te d' Emminck en Wilnis comende sij voor een gedeelte verspreijt na Vinckenveen, daer veel veeballen toebruyft zijn, en voor een gedeelte na d' Meyndrecht, om waerden en Botsholl van 't costen en wiften te gelijc ont door.

Veele

Het relaas van de inval der Fransen, geschreven door ds. Selijns.
 Archief van de kerkeraad der Hervormde Gemeente te Waverveen; kerkeboek 1604-1796, p 205 gedeeltelijk.

475. Den 5 november wiert, helaes!, ons dorp Waverveen en Botsholl voor een groot gedeelte door de Franschen afgebrandt. Om meer oopeninge voor de nakoomende eeuw te geeven, sodanig was de saecke: eerst zijn wij door de Fransche gouverneur, gelegen op Nieurode 59), en daarna door Marquis de Geulis (de brief gedateert den 5 september 1672) gebrandtschat om binnen 4 dagen tijds 10 scheepen hoy, elck van 20 voeder, tot Uytrecht te leveren, op bijgevoegde straffen, dat de schout gevangen en 't gantsche dorp geplundert en gebrandt soude worden.

Maer daer 't ongeoorloft was den vijandt toevoer te zenden, en wij versterckt wierden door de bovengemelte uytlegger, genaemt d' Amstelsche Galije, sterck 27 man, en gecommandeert door capiteyn Spelt, daer was geen beter raedt, als wel te waecken, en nauwe sorge dragen, om door geen Fransche overvallen te werden, gelijk door 2 compagnieën onser huyslieden ten voorschreven eynde gewaecht wierdt.

Middelerwijle d'omleggende dorpen, Meyndrecht, Wilnis en Vinckenveen,

59) Kasteel Nijenrode.

lagen met Fransche savogarden 60), en 't was onmogelijck den clock te roeren, of 't wiert door de Fransche gehoort. Maer wij hebben noch sondagen, noch beëdagen versuymt, oft onder Godts segen wiert de dienst waergenomen ter gewoonelijcke ure, wijse en plaetse.

Doch de Fransche, door quaedtwillige gehaelte en aengeport, zijn ten laesten 400 sterck door Breuckelen gekomen ende hebben te d' Emmerick 61) en Wilnis comende, sig voor een gedeelte verspreyt na Vinckeven, daer veel vierballen toebereydt zijn, en voor een gedeelte na de Meydrecht, om Waverveen en Botsholl van 't oosten en westen te gelijk aen te doen.

Als een blixem wiert 't alles uytgevoert, en boeren, naer wat tegenstandt, verdreeven uyt haer posten en cortugarde 62). 't Voornaemste was de voorschreven uytlegger te veroveren, die sig met 17 schoten vol gruys, en meer dan een gants uur seer wel gequeeten heeft. Maer vastraeckende en allomme door de Fransche omcingelt, die seer fel geschoten, en met granaten geworpen hebben, wiert [dit schip] de vijandt tot een proye overgelaten, niet sonder groot verlies, want 15 der voorschreven uytlegger zijn dootgeschooten, capteyn en luytenant met noch eenige gevangen en d' overige weggeswommen.

Hoe 't schreuwen, plonderen en branden begost na dit alles, is met geen penne uyt te drucken. 59 huysen zijn verbrant, doch onse kerck, predicants- en schoolhuys, hoewel 't predicantshuys op verscheyde plaetsen aengestoocken, zijn tot groot geluck blijven staen.

Ettelijcke huyslieden zijn dootgeschooten, een vrouw verdroncken, een oft twee gevangen en verscheyden gequest, als blijkt bij dit navolgende:

dootgeschoten:

Claes Albertsz., oudt diacon;

Willem Jansz. Spring, ledemaet;

Jaep Albertsz., Aert Gerritje Chielen, Cornelis Martensz., gereformeerde 63);

Cornelis Corsz., Claes Hillisz., armmeester[en] Pleun Dammen, paepsche;

verdroncken:

Cnertje Pieters, paeps zijnde;

gequesten:

Willem Jansz. d'oude, schepen, en sijn huysvrouwe;

Trijntje Abrahams, Marritie Teunis Dierten, Sijmon de Wit [en] Albert Claesz. van Vliet, ledematen;

Leuntie Dierten, aen de wondt den 28 november gestorven;

60) Verbastering van *sauve-garde*, d.i. „bescherming, beschutting, vrije waarnis, hoede, vrijgeleide, vrijgeleidbrief”; zie L. Meijers, *Woordenschat* I (Amsterdam, 1745) 240. Hier waarschijnlijk voorhoedetroepen.

61) Dat is Demmerik, voormalige heerlijkheid, buurtschap en polder onder Vinckeven. Vgl. Witkamp, 163.

62) Verbastering van „*corps-de-garde*”, dat is „wachthuis”.

63) Waarschijnlijk doopleiden, doch geen belijdende lidmaten, dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld Willem Jansz. Spring.

64) Waarschijnlijk een begijn; om opgenomen te worden in een begijnhof moest men maagd of weduwe zijn. Zie J. B. Kors, *Encyclopaedisch kerkelijk woordenboek* (2e druk; Bilthoven, s.a. [1938]) 74 en W. Nolet en P. C. Boeren, *Kerkelijke instellingen in de Middeleeuwen*, (Amsterdam, 1951) 447.

Crijn Huybertsz., poldermeester, Cees Hendricksz., aen de wont gestorven, [en] Trijn Jacobsz., geestelijke weduwe 64), papisten;

gevangen:

Simon Jape, paeps zijnde.

Waeruyt gesien wert, tegens 't vermoeden der roomsgesinde, datter bij de Fransche geen meer goedertierenheyt voor haer als voor ons gereformeerde was, en voornamentlijk, omdatter door de brandt meer schade aen haerlieden als aen de onse geschiedt is.

't Gedenckwaerdigste was, dat Leuntie Chielen overgekomen is. Dese verlostte een uur voor der Fransche aenkomste van een jonge soon. Qualijck ten bedde geholpen, of 't geroep komt door ons dorp, dat de vijant op ons naderde. Haer man, genaemt Cornelis Martensz., loopt om tijdinge uyt, en vindt, ten eersten wederkomende, sijn vrouw van 't bedde opgeresen en sig verbergende op solder. Hij haer van boven helpende, 't kindt, wiege met iets weynig medeneemende, begeeft sig in een bock 65), om van landt te steecken, en 't leeven te behouden. Daer was so veel tijds niet, dat de craemvrouw koste drooge kleederen aentrecken, oft de Franschen vallen op haer aen, en schieten Cornelis Martensz. voornoemt in sijn buyck. Echter grijpt hij na de riemen, steeckt van landt af en roeyt met de eene handt, sijn wondt, daer 't bloedt en vuylicheyt tesamen begost uyt te loopen, met de andere toehoudende. Maer hij te swack en nederzijgende, staet de craemvrouw op, grijpt de riemen in de vuyst, en roeyt met die swaere bock, meer dan een gants uur van de dijck af tot de Rijke Waveren 66) toe. Daer se te bedde geholpen wert, vertroostende inmiddels haer stervende man, sonder te gedogen, dat op 't aenhouden der papisten een paep bij haer man, die gereformeert was, soude gehaelt werden. Van daer weert se t' Amsterdam gebracht, ende heeft, oudt 12 daegen craems, sterck, fris en gesont, haer soon, die Marten genaemt wiert, selfs ten doop gepresenteert in de Suyderkerck aldaer 67).

476. Den 20 dicto. Terwijl alle ingeseetenen van ons Waverveen en Botsholl verjaegt en verdreeven waren door de voorgemelde Fransche tyrannie, en sig terneêrgeslagen hadden, sommige tot Aelsmeer, sommige tot Amsterveen, eenige in Waterlandt, en 't meestendeel tot Amsterdam, so heeft ons, plichtshalven, geraden gedacht om door alle middelen te trachten, dat de verdrevelingen mochten nu en dan te samen komen, om Godts Woordt te hooren en [de] H. Sacramenten t' ontfangen, ende hebben van nu af begost te preedicken aen de Nes, op de Hoeck van Bijlevelt ten huysse van Neeltje Hans, weduwe van Bouwen Janszen Kievit, daer een seer groote uytlegger lag, welckers matrosen mitsgaders de militie daeromtrent leggende streckte tot vermeerderinge van ons gehoor.

65) Een soort van ondiepe platboomde vaartuigen zonder dak, voor vervoer van hooi, bagger en andere stoffen. Zie Verwijs en Verdam I, 1352.

66) De Rijke-Waver, buurt in de vroegere Noordhollandse gemeente Ouder-Amstel, thans Amstelveen. Zie Witkamp, 722.

67) Doopinschrijving 16 november 1672; G.A. Amsterdam, doopregisters nr. 96, f° 98.

Anno 1673

477. Den 2 april onse ledematen tot Amsterdam en elders, versocht en genodigt zijnde, zijn met ons na de Nes gevaren, en hebben daer ten huysse voorschreven 't Avontmael des Heeren met alle stichtinge bijgewoont en ontfangen, verheugt ten hoogsten, dat ons door onverdiende genade vergunt wiert, om malkanders aengesichte op dit Paeschen-feest weder te zien.

478. Den 2 juli. Alsoo met het fort te Nieuwersluys, tot Wilnis en d' Emmerick wat seeckerder was, om hier metterwoon te komen, so hebben eenige ledematen sig hier ternedergesteld, voornamentlijk welckers huysen door de brandt der Françen, oft moetwil onser soldaten geen oft weynig schade geleden hadden, so is 't dat wij wederom met een tamelijck gehoor in dese kerck gepredickt en daer het Avontmael gehouden hebben.

479. Eodem. Ten eynde der voorschreven eerste predicatie zijn naer aenroepinge van des Heeren Naeme tot ouderling verkosen Gerbrant Michielszen van der Cade, tot diacon Roelant Dorenstruyck, secretaris van Waverveen, en tot gaermeester deser kercke Matthijs Huybertsz Hoflandt.

480. Den 29 dicto zijn d'aenkomende ouderling en diacon voor 't aengesichte onser gemeente bevestigt en reeckeningen van de afgaende diacon en gaermeester opgenomen en welbevonden. Des bestaet de kerckenraet voor dit jaar uyt dese navolgende personen:

Henricus Selijns, predicant;

Gerrit Lambertszen, Gerbrant Michielszen van der Cade, ouderlingen;

Dirck Claeszen Brandt, Roelant Dorenstruyck, secretaris tot Waverveen, diaconen.

In 't ampt van gaermeester is Matthijs Huybertsz Hoflandt gecontinueert.

481. Den 1 october. Nadat onse ledematen, so hier als t' Amsterdam wonnende, genodigt waren tot het gebruyck van 's Heeren Avontmael, so wiert nu 't selfde gehouden met alle eerbiedigheyt en stigtinge.

482. Den 5 november wiert d'alderdroevigste gedachtenisse gehouden door een particuliere predicatie betreffende de brandt en plundering van ons Waverveen en Botshol, 't welck jaerig was ter selfde dage.

483. Den 25 december is naer gewoonte gehouden des Heeren H. Avontmael, daertoe verscheyden verschijnende, die noch tot Amsterdam metterwoon waren.

Anno 1674

484. Den 25 mart, Pascha zijnde, wierdt ten versoeck der ledematen die t' Amsterdam ende elders woonden en niet wel mogelijk was om met de langduerige vorst herwaerts te komen, des Heeren Avontmael voor drie weecken uytgesteld, daerbij komende, dat de voorschreven ledematen hoopten met 't open water herwaerts metterwoon weêr te komen.